

Kothencz Gabriella

Az irányhármasságot mutató határozóragok jelentésrendszere. Problémavázlat

1. Bevezetés

A holista kognitív nyelvészet egyik nagy eredménye, hogy széles körben rávilágított arra a tényre, hogy minden nyelvi elem rendelkezik jelentéssel, így az eddigi szemantikai vizsgálatokból mellőzött határozóragok is. Ebből kiindulva dolgozatomban vázlatos áttekintést fogok adni az irányhármasságot mutató magyar határozóragok szemantikai jellemzőiről és azok rendszeréről.

A holisták szerint ahogyan a nyelvtudás nem választható el a többi kognitív képességtől, úgy a nyelvi jelenségek sem választhatók el a mentális folyamatoktól. Kiemelt szerepük pedig abban áll, hogy fogalmi struktúráink rendszeréről, a nyelv mentális működéséről szolgáltatnak információt a **jelentésükön** keresztül. Mivel minden dolognak, fogalmi struktúrájának tapasztalati alapja van, ezért kevésbé használható a formalizálás, helyette képi sémákban szükséges megjeleníteni az információt, hiszen a megértés is ilyen képi sémákon (Gestalt) keresztül történik az elmében. A Gestaltok mentális képeként a tárgyak, dolgok tipikus példányait képviselik, és szerepük a tárgyak, dolgok stb. kategorizálásában van, amelynek során a kategorizálandó jelenséghez tartozó kép először összevetésre kerül az elmében tárolt többi mentális képpel, majd besorolódik azok közül a leghasonlóbbhoz.

Fontos kiemelni, hogy az elsősorban testtel, térbeli orientációval kapcsolatos tapasztalatok által létrejött fogalmi struktúrák jelentéseiben megőrződik az eredeti szemantikai tartalom vagy annak egy része, amely metaforizáció útján válik hozzáférhetővé más, adott esetben absztraktabb helyzet, tárgy, esemény stb. leírásakor, megnevezésekor. A metaforizáció (és a metafora) ebben az elméleti keretben nem stilisztikai kifejezés, hanem egy információbefogadási metódus vagy stratégia, amelynek során az egyik dolog egy másik dolog mintájára tapasztaljuk meg és dolgozzuk fel.

A határozóragok grammatikai kategóriáját mint szimbolikus egységet kell elképzelnünk. A nyelvi szimbolikus egység nem egyszerű leképezése a külső, objektív világnak, hiszen mögötte húzódik meg az a kognitív struktúrák által létrehozott kategorizáció, amely szerint a világban lévő tárgyakat, dolgokat, eseményeket stb. jelentésük szempontjából egy-egy fogalom köré soroljuk. A holisták nézete szerint az, hogy hogyan fejezzük ki nyelvi magunkat egy adott szituációban, mindig egyéni nézőpont kérdése: a beszélő – szándékai szerint – választhat a rendelkezésére álló képi sémák közül.

Térbeli viszonyok kognitív szemantikai irányultságú tanulmányozásával a magyar nyelvre vonatkozóan elsőként Szilágyi N. Sándor és munkatársai foglalkoztak a '90-es évek végén, melynek során feldolgozták a *rajta* (Galaczi 1995), az *alatt/fölött* (Somkerekci 1999), az *el* (Andor 1999), az *át* (Imre 1999) és a *benne* (Páll 1999) viszonyok jelentéstani jellemzőit. Kutatásaik során megállapították, hogy a metaforaalkotásnak a kognitív nyelvészet által feltárt alapelvei nemcsak a szókincsben érvényesülnek, hanem a

grammatikai rendszerben is, majd arra keresték a választ, hogy egy-egy nyelvi viszonyjelölés (*rajta, benne, át* stb.) milyen kognitív folyamatok révén válhat átvitt értelművé, s hogy az átvitt értelmű relációk miért éppen azzal az adott nyelvi viszonyítási eszközzel fejeződnek ki a magyar nyelvben.

Bevezették a **stabil** (S) és a **mobil** (M) fogalmát a térbeli viszonyokban részt vevő tárgyakra vonatkoztatva: stabilnak nevezhető az az objektum (S_0), amely állandó és statikus, mobil pedig az az objektum (M_0), amelyik a stabilhoz képest járulékos, mozgó vagy elmozdítható. A stabil/mobil kategóriák elkülönítésére azért van szükség, mert a térbeli, időbeli és entitásbeli viszonyok érzékelése mindig a stabil objektumhoz képest, ahhoz való viszonyítás útján történik, azaz a S_0 nézőpontjából konceptualizáljuk az eseményeket.¹ Például *az asztalon van a labda* elfogadható, de az, hogy *a labda alján van az asztal* vagy *a labda alatt van az asztal* már nem, pedig ugyanarról a térbeli relációról van szó mindkét esetben. Ebből az is következik, hogy a térbeli viszonyok érzékelésekor állandóságánál fogva a stabil objektum lesz (amihez viszonyítunk) mindig a másodlagos figura (landmark, lm), a mobil objektum pedig az elsődleges figura (trajector, tr). A jelentésen túl azt, hogy melyik objektum a stabil a két objektum közül, a határozórag is jelzi, hiszen ez mindig a S_0 -ot jelölő szóhoz kerül. A határozóragnak tehát van nyelvi szinten egy S_0 -kijelölő szerepe, egyúttal landmarkizáló funkciója, ahol a határozórag-nélküliség jelöli az elsődleges figurát a szerkezetben, és a határozóragos formula a másodlagos figurát.

A térbeli reláció létrejöttéhez minimálisan két dolog, tárgy, személy stb. szükséges. Ezek egymáshoz képest aszimmetrikus viszonyban vannak: egymáshoz viszonyítva az egyik tárgy statikus (stabil), a másik tárgy mozgó, mozgatható (mobil). Ha a két objektum relációba kerüléséhez egy harmadik dolog, tárgy, személy járul hozzá, akkor a viszony háromkomponensűvé válik, a közvetítő dolog, személy stb. pedig az **aktor** (A) lesz. Pl.:

*A kirándulók felállították sátraikat az erdőben.*²

Kognitív szempontból a határozóragok hálózatot alkotnak, jelentésük alapján párokba vagy hármas csoportokba rendeződnek, s egymáshoz képest értelmezik az általuk jelölt tér-, idő- és entitásbeli viszonyokat. Ahogyan a térbeli relációkban részt vevő tárgyak S és M típusúak, úgy a relációkat leképező határozóragok is elkülönülnek ennek megfelelően, s így meg kell különböztetnünk közöttük **stabil ragokat** (S_r) és **mobil ragokat** (S_r).

¹ A stabil/mobil megkülönböztetés nem feltétlenül valósul meg fizikai síkon, hiszen metaforizáció útján különböző időbeli, entitásbeli viszonyokra is vonatkoztatható.

² A *sátor* a trajector és az *erdő* a landmark, de csak kettejük viszonyában értelmezve; ha a teljes mondatot tekintjük, akkor a *kirándulók* lesznek trajectori szerepben.

A stabil ragok egy ponthoz kötött ott-tartózkodást jelentenek, így nem utalnak mozgással járó eseménysorra. A térben, az időben egyetlen pontot vagy szakaszt jelölnek ki, és egyszerű térbeli, időbeli vagy szubsztanciális kapcsolatokra utalnak. Velük szemben a mobil ragok folyamatos mozgásban levést, dinamikus viszonyok meglétét, bekövetkeztét vagy megszűnését jelölik. Ha két nyelvi elem egymás mellé kerül, jelentésüket tekintve is kapcsolatba kerülnek egymással, hatnak egymásra, még hozzá úgy, hogy szemantikailag az egyik elem kidolgozza a másikat.

2. Az irányhármasságot mutató határozóragok kognitív szemantikai rendszere

Diakrón szempontból nézve a határozóragok szemléletének kulcsa az irányhármasság, valamint a helyviszony jellege szerinti tagolódás.

Viszony jellege \ Irányhármasság	HOL?	HOVÁ?	HONNAN?
Belső helyviszony	<i>-ban, -ben</i>	<i>-ba, -be</i>	<i>-ból, -ből</i>
Szorosabb külső helyviszony	<i>-n, -on, -en, -ön</i>	<i>-ra, -re</i>	<i>-ról, -ről</i>
Lazább külső helyviszony	<i>-nál, -nél</i>	<i>-hoz, -hez, -höz</i>	<i>-tól, -től</i>

1. táblázat. A határozóragok morfématörténeti szempontú csoportosítása
(Korompay 1992: 357)

A táblázatot tekintve felmerülhet a kérdés, vajon mit jelent az, hogy „szorosabb” és „lazább” külső helyviszony? Hogyan kell ezt értelmezni, és mi a viszonyítás alapja? Úgy vélem, mivel ezek a táblázatbeli kategóriák és osztályozási szempontok nem elég körülhatároltak, a kognitív szemantika segítségével a következő finomítások végezhetők:

Viszony jellege	Irányhármasság	S _r (stabil rag)	M _r (mobil rag)	
		Hol? ott-levés	Hová? közelítés (+)	Honnan? távolodás (-)
Érintkezéssel kapcsolatos reláció	Belső határátlépő	<i>-ban, -ben</i>	<i>-ba, -be</i>	<i>-ból, -ből</i>
	Külső felületi	<i>-n, -on, -en, -ön</i>	<i>-ra, -re</i>	<i>-ról, -ről</i>
Érintkezés-orientált reláció		<i>-nál, -nél</i>	<i>-hoz, -hez, -höz</i>	<i>-tól, -től</i>

2. táblázat. A határozóragok kognitív szemantikai csoportosítása

A korábban három viszonyjelölő kategória itt kettőre csökkent: megkülönböztetünk érintkezéssel kapcsolatos és érintkezés-orientált relációkat, ezen belül belső és külső viszonyokat. Ez utóbbiak közös jellemzője, hogy nemcsak helyviszonyok, hanem (metaforizáció útján) időbeli és entitásbeli relációkra is vonatkoztathatók. Azt fejezik ki, hogy S_o és M_o.

között – helyviszony esetén – fizikálisan létrejövő, külső vagy belső felületen végbemennő érintkezés történik; időbeli és entitásbeli viszony esetén pedig az eredeti fizikai érintkezésnek egy metaforizációja valósul meg.

Az **érintkezés-orientált relációk** azt jelzik, hogy S_0 és M_0 kapcsolatba kerül egymással, de ennek során nem történik feltétlenül érintkezés. A dolgozat további részében csak az érintkezéssel kapcsolatos relációk körébe tartozó ragokat fogom jellemezni.

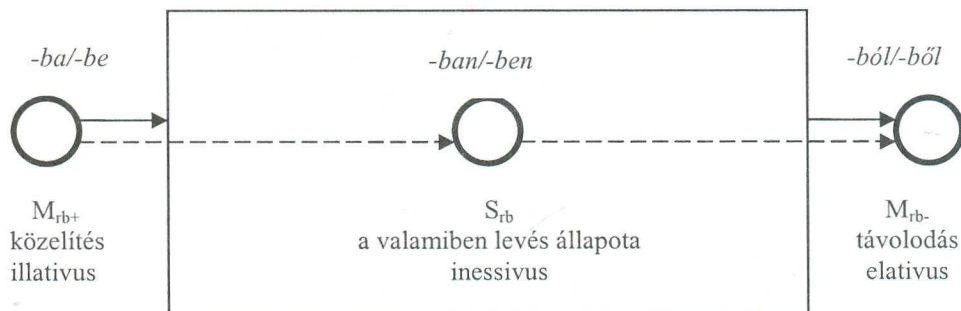
3. Az érintkezéssel kapcsolatos relációk

Az érintkezéssel kapcsolatos viszonyok közös jellemzője – akár tér-, akár idő-, akár entitásbeli viszonyról legyen szó – az eseménysorban részt vevő dolgok között valamilyen külső vagy belső érintkezés történik. (Pl. térbeli viszony esetén két tárgy konkrét felületi érintkezésbe kerül: *A szék a padlón van.*)

a.) A belső érintkezéssel kapcsolatos vagy határátlépő viszonyok

A belső érintkezéssel kapcsolatos viszonyok, ahogy a megnevezésük is mutatja, egy dologon, egy tárgyon, egy időintervallumon belüli (sok esetben metaforikus) érintkezést jelölnek. Ide a következő ragok tartoznak: *-ba,-be, -ban,-ben, -ból,-ből*. Jelentésükhöz mindig kapcsolódik egy vagy két határátlépéssel kapcsolatos eseménysor, illetve annak metaforizációi.

E ragok – egységben szemlélve őket – egy határátlépő mozgatsor különböző szakaszait jelentik meg, melyek függőleges irányú eseménysorokat is képesek jelölni a vízszintes mellett:

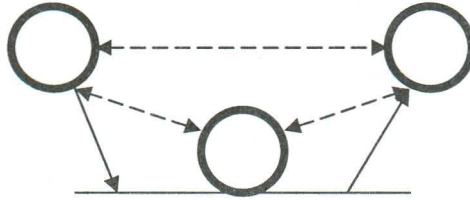
Pl.: *A fiókba tett papírok a szekrényből kerültek elő.*

b.) A külső érintkezéssel kapcsolatos vagy felületi viszonyok

Külső érintkezéssel kapcsolatos viszonyok esetén az érintkezés (vagy annak metaforizációja) nem határátlépő, azaz csak felszínen, határon érintkezik a két dolog, tárgy, entitás vagy időbeli esemény egymással.

Ide sorolhatók jelentésük szerint a következő ragok: *-n,-on,-en,-ön, -ra,-re, -ról,-ről*. E ragok – egységként szemlélve őket – egy felszínen történő, érintkezéssel kapcsolatos eseménysort képesek megjeleníteni:

-ra/-re
M_{rk+}
közelítés
sublativus

-n, on, -en, -ön
rajttallevés állapota,
S_{rk}

-ról/-ről
M_{rk-}
távolodás
delativus

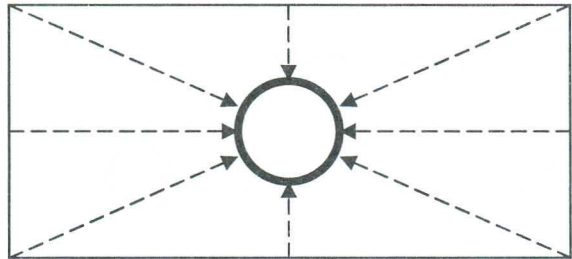
Pl.: Az asztalra dobott labda lepattant az egyik fiók széléről.

4. A S jelentésárnyalatú ragok (S_r)

a.) A stabil határátlépő rag: a -ban, -ben (S_{rb})

A -ban, -ben valamiben való levést, valamivel való belső érintkezést fejez ki (metaforaként a TARTÁLY képzete társítható hozzá). A belső érintkezés folyamatos, a stabilitás nem mindig jár együtt statikussággal. Pl.: A pénz csörög a zsebemben.

a -ban/-ben viszony

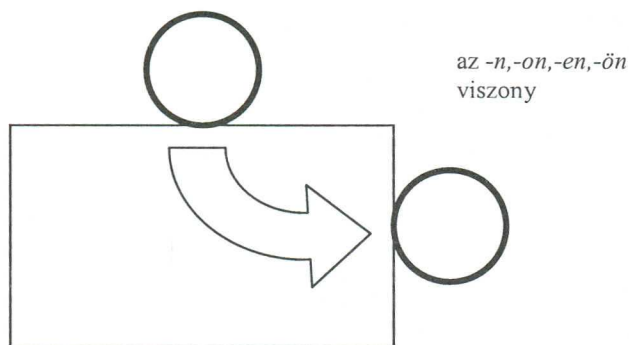

A -ban, -ben viszony jelentései:

- belső érintkezésből fakadó körülzárttság;
- a körülzártásból adódó mozgási korlátozottság;
- egy határátlépés (behatolás) eredményeként következett be a jelen állapot;

b.) A stabil felületi rag: az -n, -on, -en, -ön (S_{rk})

Az -n, -on, -en, -ön a valamin való levést, valamivel való külső (felületi) érintkezést jelöl (az ÚT-metafora rendelhető hozzá).

Az *-n,-on,-en,-ön* viszony jelentései:

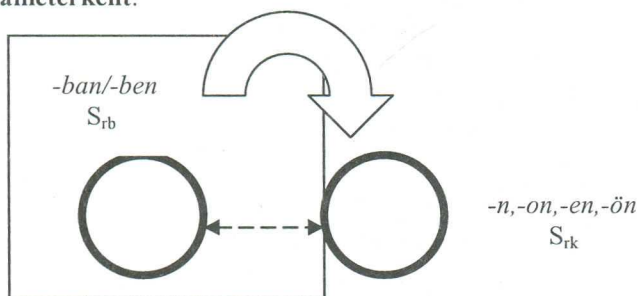
- a csupán külső felületen való érintkezés miatt nincs körülzárttság;
- akadálymentes mozgás;
- határátlépés nélküli eseménysorok előfeltételezése, okozata.

5. A *-ban,-ben* (S_{rb}) és az *-n,-on,-en,-ön* (S_{rk}) érintkezéses viszonyok összehasonlítása

A *-ban,-ben* és az *-n,-on,-en,-ön* egymáshoz való viszonya többféleképpen írható le:

- **térparaméterként** (vízszintes, és annak elforgatásaképp függőleges irányban);
- **metaforizációi:**
 - **időparaméterként** (a vízszintes irányú térparaméter mintájára)
 - **entitás-paraméterként** (a vízszintes irányú térparaméter mintájára)

Térparaméterként:

A suhanc a padban ül. Határátlépő, vízszintes irányultságú érintkezés, mely körülzárttságot és mozgási korlátozottságot jelöl, ami azt jelenti, hogy a fiú a pad fizikai légterében tartózkodik (beült a padba – azaz, határátlépés történt a pad és a fiú között), melynek következtében a fiú helyváltoztatási készsége korlátozottá vált.

A suhanc a padon ül. Felületi, vízszintes irányultságú érintkezés, mely nem tartalmaz mozgási korlátozottságra utalást.

A falon lévő naptár színes. Felületi, függőleges érintkezés, mely nem tartalmaz mozgási korlátozottságra utalást. 'A naptár szabadon hozzáférhető.'

A falban lévő trezor megtelt. Határátlépő, függőleges irányultságú érintkezés, melynél a körülzárttság és a mozgási korlátozottság arra utal, hogy a trezor hozzáférhetősége korlátozott.

Metaforizációi:

- **időparaméterként**, amely az egymás utáni időbeli események, változások kifejezésére szolgál elsősorban.

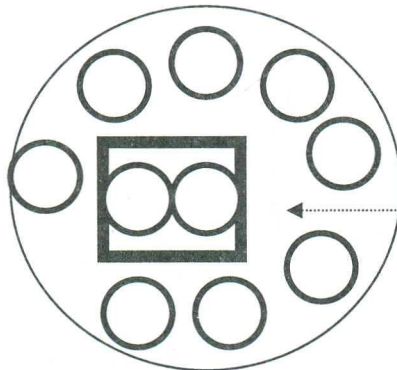
E ragok időkezelésére jellemző, hogy hasonlóan a térbeli *kint* és *bent*, *külső* és *belső* helyek kettősségéhez, itt is megfigyelhető a szembenállást kifejező rendszerbe szerveződés, ahol az oppozíció alapja a **természetes** (a nap és a napszakok megnevezései, a hét napjainak elnevezései) és a **mesterséges** időegységek (óra, perc, év, hónap) elkülönülése. Pl. természetes: *A múlt télen ismerkedtek meg*; mesterséges: *A múlt hónapban ismerkedtek meg*.

A fentiekben túl a *-ban,-ben* rag több dolgot egyetlen egységként tud jelölni a nyelvi szerkezetekben. Amíg az *-n,-on,-en,-ön* mindig részekre, alegységekre tagolja az adott időtartamot, a *-ban,-ben* összefogja őket egyetlen időszakasszá. Pl.:

Öt héten át nem történt semmi. Felületi érintkezésből kifolyólag nem tartalmaz mozgási korlátozottságot az időben, így több egységből álló időtartamot jelölhet, azaz az öt héthez tartozó napok sorát jelöli ki a többi nap közül.

Az öt hétben nem történt semmi. Határátlépő érintkezésből kifolyólag körülzárttságot, így mozgási korlátozottságot jelöl az időben, ami azt jelenti, hogy csak egy egységnyi időt, időpontot tud jelölni: azaz egyetlen egységbe rendezi a hetek közül azt az ötöt, amelyben az esemény történt.

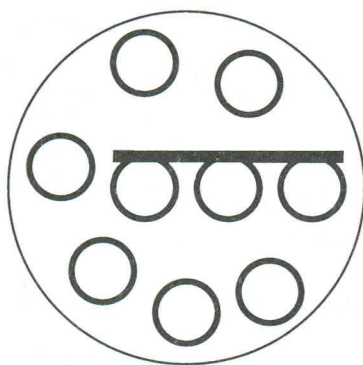
a *-ban,-ben* időbeli viszony

kiemelődés

Az *-n,-on,-en,-ön* időbeli viszony esetén a rendelkezésre álló egységek közül több választódik egyszerre ki, és vonódik össze.

az *-n,-on,-en,-ön*
időbeli viszony

egységbe rendeződés

A két rag jelentésének egymáshoz való relációjában benne van, hogy amíg az *-n,-on,-en,-ön* a rendszeren belül összetartozó egységeket hoz létre, addig a *-ban,-ben* megbontja az előbbi struktúrát, kiemeli és elmozdítja a helyéről a rendszer egy elemét.

- **entitás-paraméterként**, ahol a ragok jelentése absztrahálódik, de az eredeti szemantikai tartalom végig megőrződik.

Meglátta barátján a rosszallást. A külső érintkezés vizuális kontaktust jelöl, ahol egy első esemény külső tükröződésének észlelése nyomán (non-verbális) jön létre a reláció.

Meglátta barátjában a rosszindulatot. A határátlépő érintkezés arra utal, hogy belül lezajló eseménysor (verbális és, vagy non-verbális) alapján észlelődik az adott tulajdonosság.

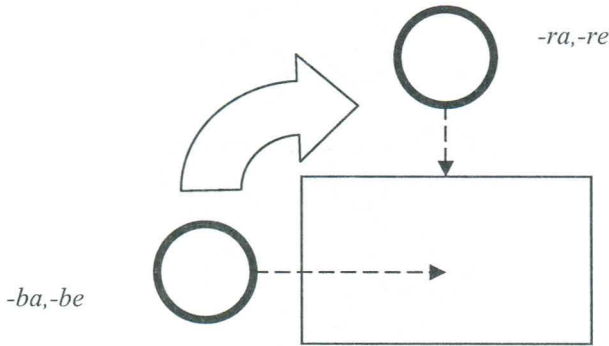
6. A mobil jelentésű ragok

A stabil ragok statikusságával szemben a mobil ragok folyamatos mozgásban levést, gyakran dinamikus viszonyokat aktuális, jövőbeli vagy megelőző létrejöttét jelölik. A M jelentésű ragok konceptuálisan a S jelentésű ragokhoz képest értelmeződnek, és sematikusan azok mintájára rendeződnek egymáshoz. Azaz a stabil határátlépő *-ban,-ben* helyére ebben a rendszerben a mobil határátlépő *-ba,-be* lép, a stabil felületi *-n,-on,-en,-ön* helyére pedig a mobil felületi *-ra,-re*.

a.) A mobil közelítés (+) relációja

Belső érintkezés (határátlépő) közelítésének ragja: *-ba,-be*

Külső érintkezés (felületi) közelítésének ragja: *-ra,-re*

A *-ba,-be* határátlépő jelentéssel bír (a *-ban,-ben*-hez hasonlóan), a befelé tartó belső érintkezés bekövetkeztét jelzi, előfeltételezi. A *-ra,-re* viszont az *-n,-on,-en,-ön* mintájára külső érintkezés közeledtét jelzi előre.

A suhanc a padra ül. Mobil felületi, közelítő, vízszintes irányú eseménysor, mely előfeltételezi a stabil külső érintkezés (ott-levés) állapotának elérését.

A suhanc a padba ül. Mobil határátlépő, közelítő, vízszintes irányú mozgássor, mely előfeltételezi a stabil belső érintkezés (határátlépés és bentlevés) állapotának elérését.

A falra szerelt naptár színes. Mobil felületi, függőleges irányú, közelítő mozgássor, mely előfeltételezi a stabil külső érintkezés bekövetkeztét.

A falba szerelt trezor kóddal működik. Mobil felületi, függőleges irányú, közelítő mozgássor, mely előfeltételezi a stabil belső érintkezés (határátlépés és bentlevés) állapotának elérését.

A *-ba,-be* és *-ra,-re* ragok térbeli jelentései **időben** történő, lineáris, egymás utáni változások kifejezésére is alkalmasak, ahogy hasonlóan a stabil ragokhoz. Pl.:

Öt hétre saccolták a lakás felújítását. Felületi (időbeli egységek határain történő) érintkezés közelítését jelző mozgássor, melyben a *-ra,-re* napokra bontja az öthétnyi időtartamot. Mivel a *-ra,-re* nem tartalmaz mozgási korlátozottságot az időben, így lehetőséget ad hozzávetőleges időtartamok kifejezésére, azaz az időben való „mozgásra”.

Öt hétbe telt a lakás felújítása. Belső (határátlépő) érintkezés közelítését jelző mozgássor, melyben a *-ba,-be* az öt hetet egyetlen időegységként kezeli. Az időbeli viszonyokban is érvényre jutó mozgási korlátozottság miatt a *-ba,-be* rag csak pontosított időtartamokra vonatkozatható.

Entitás-paraméterként:

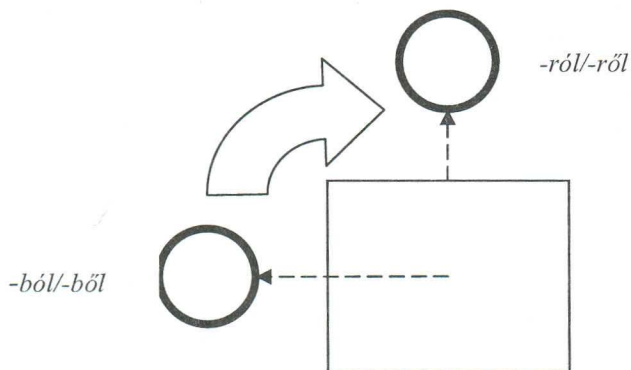
A tavasz közeledtével szerelmes lett a padtársába. A belső érintkezés felé közelítés nagyon jól ábrázolja a szerelmes állapot jellegét, hiszen a másik személyhez való (akár térbeli) közelítést fejezi ki, az alapjelentésben meghatározott mozgási korlátozottság és statikusság ugyanakkor a szerelmes állapot befolyásolhatatlanságát, irányíthatatlanságát érzékelteti.

Már egy félórája várunk a villamosra. A külső érintkezés felé való közelítés jelenítés indokolja ebben a példában a *vár* ige mellett a *-ra,-re* rag használatát, mely kifejezi a várakozás elkezdését és ebben az eseménysorban a valami felé való közelítést, mely nem tartalmaz mozgási nehezítettséget.

b.) A távolodás (-) relációja

Belső érintkezés (határátlépő) távolodásának ragja: *-ból,-ből*

Külső érintkezés (felszíni) távolodásának ragja: *-ról,-ről*

A *-ból,-ből* rag felülethatár-átlépő jelentéssel bír (a *-ban,-ben* -hez hasonlóan), amely belülről kifelé tartó belső érintkezést, azaz a belső érintkezéstől való távolodást jelzi, előfeltételezi. A *-ról,-ről* pedig az *-n,-on,-en,-ön* mintájára a külső érintkezéstől való távolodást jelzi előre. Pl.:

A suhanc kiszáll a padból. Mobil, felületi, vízszintes mozgássor, mely előfeltételezi a stabil külső érintkezés (felületen levés) állapotától való távolodást.

A suhanc leszáll a padról. Mobil, felületi, vízszintes mozgássor, mely előfeltételezi a stabil belső érintkezés (határátlépés és bentlevés) állapotától való távolodást.

A falról leszerelt naptár színes. Mobil, felületi, függőleges irányultságú, céljától egyenletesen elhaladó mozgássor, mely előfeltételezi a stabil felületi érintkezéstől való távolodást.

A falból kiszzerelt trezor kóddal működik. Mobil, felületi, függőleges irányultságú, céljától egyenletesen elhaladó, folyamatos és dinamikus mozgássor, mely előfeltételezi a stabil határátlépő érintkezés állapotától való távolodást.

A *-ból,-ből* és *-ról,-ről* ragok térbeli jelentései **időben** történő, lineáris, egymás utáni változások kifejezésére is alkalmasak, ahogy az már korábban látható volt a *-ban,-ben* és az *-n,-on,-en,-ön* esetében is.

Öt hétről hiányzik az egyetemen a tanítási gyakorlat miatt. A külső (időegységek felületén, határán történő) érintkezés távolodását jelző mozgássor, melyben a *-ról,-ről* napokra bontja az öthétnyi időtartamot.

Az öt hétből semmit sem pótolta a tanítási gyakorlat miatt. Belső (határátlépő) érintkezés távolodását jelző mozgássor, melyben a *-ból,-ből* az öt hetet egyetlen időegységként kezeli.

Entitás-paraméterként:

Ezen a héten retekből fogyott a legtöbb a piacon. Belső (határátlépő) érintkezés távolodását jelző mozgássor, melynél a *-ból,-ből* kiemeli az adott halmazból elemeket, melyeket együtt egyetlen egységként kezel, s kifejezi továbbá a halmaz egészétől való folyamatos „távolodást” a töredékesség felé, azaz hogy retekből vásároltak a legnagyobb mértékben, és egyre fogy az eladásra szánt mennyiség belőle.

A pincér unalmában egyfolytában a kertjéről beszél. Külső (felszíni) érintkezés távolodását jelző mozgássor, melynél a *-ról,-ről* az egymás mellé rendezést fejezi ki, azaz a jelen példában azt, hogy a pincér nagyon sokat beszél a kertjéről, hiszen e rag esetén nincs mozgási korlátozottság.

7. Összegzés

Az irányhármasságot mutató ragok szemantikai csoportosításakor elkülönült a **S** és a **M** jelentésárnyalat, illetve az **érintkezés** és az **érintkezés-orientáltság**. Az érintkezéssel relációkat kifejező ragok a jelentésük alapján a külső (*-n,-on,-en,-ön,-ra,-re,-ról,-ről*) és a belső (*-ban,-ben,-ba,-be,ból,-ből*) térbeli, időbeli, entitásbeli érintkezés szembenállását hordozzák magukban. E két ragcsaládon belül további oppozíciós párokba rendeződés figyelhető meg a *-ban,-ben* és az *-n,-on,-en,-ön* ragok mintájára a *-ba,-be* és a *-ra,-re*, illetve a *-ból,-ből* és a *-ról,-ről* ragoknál.

Vizsgálataim során kirajzolódott, hogy mindegyik paraméter (tér, idő, entitás) esetén közös a belső érintkezésű ragcsalád jelentésében (a *-ban,-ben,-ba,-be* és a *-ból,-ből* ragoknál):

- a körülzárttság,
- a mozgási korlátozottság/akadályoztatottság,
- a határátlépő eseménysor előfeltételezése, bekövetkezése vagy megszűnése.

A külső érintkezéssel ragcsaládnál (az *-n,-on,-en,-ön,-ra,-re* és a *-ról,-ről* ragoknál) pedig a jelentésben megjelenik:

- az akadálymentes mozgás,
- felületi érintkezés előfeltételezése, bekövetkezése vagy megszűnése.

A határozóragok szemantikai vizsgálatának jelentősége elsősorban a vonatkutatásban van, hiszen a ragok jelentésének feltárásával könnyebben válasz kapható majd a jövőben arra, hogy egy-egy igéhez miért pont az adott vonzat társul, illetve az egyes nyelvek közötti, vonzatbeli eltérésekben milyen kognitív szemantikai háttérű okok játszanak szerepet.

Bibliográfia

- Andor Enikő 1999. *Az el viszony jelentésszerkezete a magyar nyelvben* (szakdolgozat). Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Kolozsvár.
- Galaczi Árpád 1995. *A rajta helyzet jelentésszerkezete a magyar nyelvben* (szakdolgozat). Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Kolozsvár.
- Imre Attila 1999. *Az át viszony jelentésszerkezete a magyar nyelvben* (szakdolgozat). Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Kolozsvár.
- Korompay Klára 1992. A névszórágózás. In (szerk. Benkő Loránd): *A magyar nyelv történeti nyelvtana*. II/1, 355-410., Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Lakoff, George 1987. *Women, Fire and Dangerous Things. What Categories Reveal About the Mind?* Chicago and London, Chicago University Press.
- Langacker, Ronald W. 1987. *Foundations of Cognitive Grammar*. Vol. I. Stanford University Press, Stanford, California.
- Páll László 1999. *A benne viszony jelentésszerkezete a magyar nyelvben* (szakdolgozat). Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Kolozsvár.
- Somkerek József 1999. *Az alatt/fölött viszony jelentésszerkezete a magyar nyelvben* (szakdolgozat). Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Kolozsvár.